

Natuurverschijnselen

Jacob Bicker Raye neemt het begrip ‘natuurverschijnsel’ heel ruim. Zo opent hij in zijn dagboek met een – weliswaar gigantisch – onweer op 29 november 1732 en een hittegolf op 7 juli 1733, “het is hier so extraordinaris heet, als men bij mensen heugenis gesien heeft”. Later gaan we nog zien dat temperatuur betrekkelijk is en afgezet wordt tegen de gemiddelde temperatuur. Meteorologie was een hobby van Bicker Raye.

Een werkelijk natuurverschijnsel meldt hij op 22 februari 1737, een komeet. Het gaat om de regelmatig in verschillende streken van de wereld geziene Swift-Tuttle. Die komeet werd pas in 1862 ‘ontdekt’ maar later hebben geleerden bepaald dat, gezien de beschrijvingen, deze komeet al eerder voorkwam waaronder in 1737 boven Nederland.

In 1741 weer een novemberstorm uit het noord-westen die op de 27e zo ernstig wordt dat Amsterdam z’n hart vasthoudt. Het peil buiten de waterkering bereikt een hoogtepunt van 92 duim boven normaal (je moet je wel afvragen wat een ‘duim’ bij Bicker Raye betekent want dit zou bijna 24 meter zijn, een tsunami). De meeste schade wordt echter elders geleden. Zo bereiken van Texel berichten van ernstige schade en in Egmond op den Hoef breekt een deel van de kerktoeren af, dat voorover op het strand valt.

Bicker Raye vergelijkt deze storm met die van 1717. Op eerste kerstdag van dat jaar zette een enorme springvloed (de Kerstvloed) grote delen van Noord-Nederland en Noord-Duitsland onder water. Door achterstallig dijkonderhoud waren de gevolgen in met name de provincie Groningen desastreus. De ramp betekende een ommekeer in het denken over kustverdediging en dijkbeheer. Toen werden de strekdammen geïntroduceerd die vandaag nog steeds de golven breken.

Bicker Raye houdt zijn dagboek net niet lang genoeg bij om een voor Amsterdam echt noodlottig hoogwater mee te nemen. Dat was van 14 op 15 november 1775 waardoor alles buiten de waterkering (IJgracht-Buitenkant-Kamperhoofd-Oude Teertuinen-TeXelsekade-Haringpakkerij) blank kwam te staan.

◀ De komeet die in 1737 boven Amsterdam te zien is, houdt de gemoederen bezig - ets Rijksmuseum

Bicker Raye merkt nog op dat in de herfst van 1741 de temperatuur dermate hoog is dat de weilanden nog groen zijn en dat de koeien nog zo lang buiten blijven. Dat drukte de prijs van boter, die normaal in deze tijd van 't jaar tot boven de 30 gulden zou zijn opgelopen, tot 18 á 19 gulden.

Op 12 februari 1745 alweer een komeet, of zoals Bicker Raye dat noemt, een staartster. *“t geen een seer naare vertooning was”*. Het zou de komeet Halley geweest kunnen zijn die in een betrekkelijk regelmatige cyclus de aarde aandoet, ook rond dat jaar.

Op 12 december 1747 weer een orkaan die met vreselijk onweer en hagelbuien gepaard gaat. In de Plantage waaien meer dan 100 bomen

- ▲ De overstroming van 1775 zet alles buiten Hudde's waterkering onder water
 - Tijdens een novemberstorm in 1741 brak de toren van de Agneskerk in Egmond op den Hoef in tweeën waarvan een deel op het strand stortte
- De overstroming van

om, evenals ettelijke bomen langs de grachten. Een blikseminslag op de Westertoren had de weerhaan geraakt waardoor die verbogen raakte. Bicker Rayes barometer kan niet verder zakken omdat het peilglas niet lang genoeg is. Hij noemt het instrument 'manometer' maar dat werkt niet met een peilglas, dus was het een barometer. Hij vermeld verder nog dat er geen dak in de stad onbeschadigd bleef en dat veel schoorstenen omgewaaid waren. Hij vermeld ook dat zelfs sommige gevels ingestort waren, omdat de huizen stonden te schudden onder het geweld van de storm.

Op 19 juni 1748 weer zo'n zwaar onweer met donder en bliksem met hagelbuien waarin hagelstenen van wel een half pond. Veel ruiten die noordwest gericht waren, slaan stuk. Vooral het fruit aan de

bomen lijdt erg onder die hagelbuien.

Op donderdag 25 juli 1748, tussen 10:17 en 13:24 uur, vond een zonsverduistering plaats, “een seer zwaare eclipsus in de zon”. Het is slechts een gedeeltelijke eclips en dus valt het Bicker Ray erg tegen dat het lang zo duister niet wordt als de geleerden voorspeld hadden.

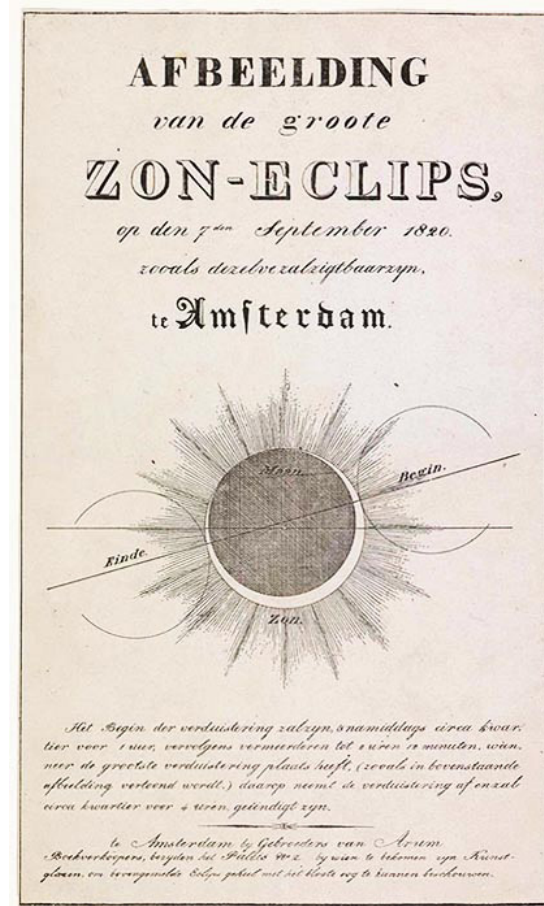
Eind juli 1750 weer een hittegolf, dit keer gepaard gaand met een vreselijk onweer op de 23ste. Een schildwacht op de Admiraliteitswerf komt om het leven door een blikseminslag in zijn wachthuisje. Vlakbij, op het Kattenburgerplein, treft het een jongetje. Een kruier op de hoek van Langestraat en Blauwbrugwal raakt voor de rest van zijn leven doofstom door een inslag. Bickers Raye meent dat het de Warmoesgracht was, maar de Langestraat stopte toen ook al bij de

Blauwbrugwal. Het onweer maakt deze keer geen einde aan de hittegolf. De slagers kunnen het vlees niet goed houden en werpen bedorven kadavers geheel of al half geslacht in de grachten. Bicker Raye ziet ze zelf drijven. Een aantal mensen, meestal ouderen, sterven door de extreme hitte, daaronder de met name genoemde wijnkoper en distillateur Jan Roemer van de Heiligeweg. Een sluiswachter valt dood neer als hij net sluisgeld incasseert en nog wel 14 á 15 personen laten het leven. Op 28 juli rond het middaguur barst weer een onweer los dat wél een eind aan de hitte maakt.

Ook hier vermeldt Bicker Raye niet geheel thuis te brengen waarden. Hij vermeldt een temperatuur van 88°. De gebruikelijke schaal in de 18e eeuw is die van Fahrenheit en dat levert een schamele 31° op, niet een temperatuur om flauw van te vallen. Het KNMI geeft

- ▼ Uit een ander jaar, maar hier wordt getoond hoe een zon-eclips werkt
- ◀ In de 18e eeuw was de Plantage nog rijk aan bomen, maar in 1747 waaiden er meer dan 100 om in een winterse storm

de temperatuur van 27 juli 1750 (in het observatorium van Leiden) als 90°F of iets onder 32°C weer, bij heldere lucht met wind uit het zuidoosten, als er al wind was. Zou het klimaat dan echt zoveel warmer zijn geworden?

Het onweer van 18 september 1751 vergt twee doden in de stad. Geen verdere details.

Op 1 november 1755 een zeebeving, of ‘waterschudding’ zoals Bicker Ray zegt. Het is heel mooi en stil weer als het plotseling begint. Het water wordt woelig en er is zoveel beweging dat de oorlogsschepen in het Admiraliteitsdok met geweld tegen elkaar werden gesmeten en sommige van hun ankers worden losgerukt en op drift raken. In het Singel gebeurde hetzelfde met enkele zware beurt-

- ▲ De grote zeebeving van 1 november 1751 die Lissabon verwoest en waar Amsterdam een staartje van meekrijgt
- Dezelfde zeebeving richt schade aan onder de oorlogsschepen in het Admiraliteitsdok

schepen. De lichtkronen in de Zuiderkerk en de Mozes & Aaron in de Jodenbreestraat zwiepen heen en weer. Het verschijnsel doet zich ook in Den Haag en Zeeland voor, net als in Engeland. Bicker Raye is nog niet ter ore gekomen dat dit dezelfde zeebeving is die een groot deel van de stad Lissabon vernietigt met naar verluidt 90.000 doden tot gevolg. Het epicentrum is in de Atlantische Oceaan, zo’n 200 kilometer ten westzuidwesten van Cabo de São Vicente op het vasteland van Portugal. De ontstane tsunami verwoest niet alleen Lissabon maar ook kuststeden in Marokko. Deze zeebeving was de aanleiding voor het wetenschappelijk volgen en meten van bevingen, de geboorte van de seismologie.

Op 7 oktober 1756 is er weer eens een onweer boven de stad. Van het dak van het stadhuis wordt een reep lood van wel 2000 pond losgescheurd maar blijft op twee vensters hangen. Het stuk lood was ruim 15 meter bij 1 meter groot. Niet te bedenken wanneer dat gevaarte op straat tussen de passanten was terecht gekomen. Ook hadden weer de nodige schoorstenen er aan moeten geloven. Eentje ervan doodde een joodse kruier die net de Varkenssluis passeerde. Ook op zee is het bar en boos. Op de Zuiderzee vergaan meer dan vijftig schepen en op de Rede van Texel hebben alle schepen wel averij opgelopen of zijn gestrand of gezonken.

Rond het middaguur op 20 februari 1771 legt een zware mist het verkeer in de stad stil. Zelfs in een smalle steeg als de Krom Elleboogsteeg botsen koetsen tegen de stoepen. Andere koetsen wor-

den vooraf gegaan door knechten die waarschuwen voor obstakels. Bicker Raye vertelt met smaak over het fenomeen 'ezelinnenmelk' en veehouders die met zo'n dier door de stad van adres naar adres lopen om verse melk te verkopen. Eén zo'n dier was van de wallekant op of liever door het ijs geraakt en verdronken. En vracht kabeljauw richting Amsterdamse vismarkt is door de mist in Haarlem gestrandt en is daar ver onder de prijs verkocht. Ook voor de vismarkt een strop die dag!

Op 31 augustus 1772 breekt 's avonds een afgrijselijk onweer los boven Maarssen, waar Bicker Raye de zomer weer op landgoed Geesbergen doorbrengt. Hij verwacht niet anders dan dat het huis vernield wordt door de ijselijke wind en de zware stortregen die een heel uur aanhouden.

Genoeg over storm en neerslag! Was getekend

Jacob Bicker Raye.

◀ Twee ezelinnen op weg door Amsterdam om de liefhebbers van ezelinnenmelk te voorzien; in dichte mist in 1771 viel er een van de wallekant op en door 't ijs en verdronk